

Россия Федерациясе мәгариф министрлыгы
Югары белем бирү федераль дәүләт бюджет мәгариф учреждениесе
“Яр Чаллы дәүләт педагогика университеты”
Филология факультеты
Татар теле һәм әдәбияты, аларны укыту методикасы кафедрасы

Макарова В. Ф., Габидуллина Ф. И.

Курс эшен ничек язарга

Татар бүлеге студентлары өчен методик кулланма

Яр Чаллы – 2020

Методик кулланма Яр Чаллы дәүләт педагогика университеты Гыйльми советы
карары нигезендә басыла

Бәяләүчеләр:

Шәрипов Ә.М. - филология фәннәре докторы, профессор;

Гәрәева Г.Ф. - филология фәннәре кандидаты, доцент.

Макарова, В. Ф. Курс эшен ничек язарга (методик әсбап) = Как написать курсовую работу / В. Ф. Макарова, Ф. И. Габидуллина. – Яр Чаллы : Яр Чаллы дәүләт педагогика университеты, 2020. – 35 б.

Әлеге методик кулланма филология факультетында белем алучыларга курс эшләрен дәрәс һәм бу төр эшләргә куелган таләпләргә туры китереп язу өчен тәкъдим ителә.

КЕРЕШ

Курс эшлэре югары уку йортында уку процессының мөһим өлеше булып тора. Курс эшен башкару югары уку йортында укучының белемнәрен системалаштырырга, аерым теманы тирәнтен үзләштерергә ярдәм итә.

Фәнни язма эш алымнары укучы фикерләрен дөрес формалаштырырга, анализларга һәм гомумиләштерә белергә, мантийкый фикерләргә өйрәтә. Ә инде үз хезмәтен яклаган вакытта укучы публика алдында чыгыш ясау күнекмәләрен ныгыта, ораторлык талантын камилләштерә. Нәтижәдә, белем алучылар татар теле һәм әдәбияты, һәм аның төрле тармаклары, укуту методикасы мәсьәләләре буенча үзләренң белемнәрен тирәнәйтә, фәнни тикшеренү эшләрен мөстәкыйль алып барырга өйрәнә.

Филология факультетының “Туган тел һәм әдәбият”, “Туган тел һәм әдәбият, чит тел”, “Туган тел һәм әдәбият, рус теле” белгечлекләре буенча белем алучылар татар теленнән, татар әдәбиятыннан һәм туган тел һәм әдәбиятын укуту методикасыннан курс эшлэре башкара.

Бу эшкә тотынганда, белем алучы алдында бик күп төрле сораулар килеп баса: эшне нидән башларга, нәрсәләргә күбрәк игътибар итәргә, библиографияне ничек төзәргә, астөшөрмәләрне ничек бирергә, титул бите ничек язылырга, фәнни эшнең төзелеше нинди булырга тиеш, фактик материалны ничек тупларга һ.б. Тәкъдим ителә торган методик кулланма әлеге сорауларга җавап бирүне күздә тотып төзелде.

Фәнни тикшеренү өчен сайланган тема булчак һөнәр өчен мөһим, алга таба практикада кулланырлык булырга тиеш. Моннан тыш, курс эшенең темасы чыгарылыш квалификация эше буларак дәвам итәрлек булганда отышлы.

Курс эшен башкарганда алган тәҗрибә югары уку йортын тәмамлаганнан соң да фәнни эш белән шөгыльләнәргә мөмкинлек бирә. Ул студентның эрудициясен, сәләтен күрсәтә торган катлаулы фәнни иҗат нәтижәсе, һәм ул мөстәкыйль рәвештә языла. Фәнни эш белем алучыдан киеренке хезмәт, тикшерү осталыгы һәм хатасыз башкаруны, әдәбият һәм чыганаclar исемлеген

соңгы елларда кабул ителгән дәүләт стандартларына туры китереп язуны таләп итә. Шул жәһәттән, бу методик кулланманың фәнни эшне язганда, чыганаclar, астөшермәләр белән эш иткәндә, гомумән, курс эшен яклауга әзерләү, яклау вакытында файдасы тияр, дип уйлыйбыз.

КУРС ЭШЛӘРЕН ЯЗУНЫ ОЕШТЫРУ

Фәнни эшкә куела торган таләпләр

Курс эшенең максаты – фәнни эш язу методикасын үзләштерү, белем алуыда чыганаcl һәм фәнни әдәбият белән эшләү тәжрибәсен, тикшеренү эшенең нәтижәләрен тәкъдим итү күнекмәләрен булдыру.

Студентлар тарафыннан язылган курс эшенә куела торган таләпләр:

- Сайлап алынган теманың актуаль һәм моңарчы тикшерелмәгән (аз тикшерелгән) булуы;
- тикшеренү эшенең студент тарафыннан мөстәкыйль башкарылуы;
- эшнең логик эзлеклелектә булуы һәм фикерләренең, фактларның мисаллар белән дәлилләнәп килүе;
- чыганаclarның һәм фәнни әдәбиятның комплекслы анализы;
- нәтижәләренең конкрет һәм дәлилләнгән булуы (параграф яисә бүлек ахырында иң кыйммәтле фикерләргә туплап, берничә жөмлә белән йомгаклап кую);
- махсус терминологиянең кулланышы;
- эшнең язылышы техник һәм методик яктан бу төр эшләргә куела торган таләпләргә туры килергә тиеш.

Курс эше татар филологиясенең берәр фәнни мәсьәләсен тикшерү эше алып баруны күз алдында тотал. Белем алуы, эшне язган вакытта, әдәби чыганаclarны, фәнни-теоретик хезмәтләргә барлау белән библиографик исемлек төзү, мәсьәләнең өйрәнелү тарихын тикшерү кебек эшләр башкара. Шулай ук мөһим мәгълүматны аерып чыгару, материалны эзлекле рәвештә

бирү, бу мәсьәләгә үзенә карашын белдерү, фәнни нәтижеләргә аңлатмалар бирү кебек эшләргә башкарырга өйрәнә.

Курс эшенә планы теманың эчтәлеген тулысынча ачарга тиеш. Тикшерелә торган темага киң фактик материал һәм аның җентекле анализы китереләргә тиеш. Шулай ук табылган материал арасында сәбәп-максат элементләре дә булырга тиеш.

Фәнни эшнә язган вакытта студент теге яки бу тел, яисә әдәби күренешләргә, материалга карата мөстәкыйль рәвештә үзенә мөнәсәбәт белдерә. Һәр фикер, һәр гипотеза чыганаclar һәм асәшәрмәләр белән бирелгән әдәбият исемлегенә ишәрә ясарга тиеш. Сүзгә сүз кулланылган материал цитата буларак һәм куштырнаclarда биреләп бара.

Эшнә бәян итү логик әзлекләлектә, күплек сандагы беренчә зат тарафыннан булырга тиеш. Мәсәлән, *безнә тарафтан тикшерелдә, безнә уйлавыбызча, күрсәтергә омтылдык һ.б.*

Фәнни эшнә күреш һәм йомгак өлешләре, кагыйдә буларак, төп өлеш язылып беткәннән соң языла, чөнки күреш өлешендә файдаланылган әдәбиятка күзәтү, чыганаclarга, фәнни әдәбиятка анализ, характеристика ясала. Эшнә максаты һәм бурычлары билгеләнә, методологик нигезә күрсәтелә, ә йомгакта тулаем эшнә нәтижеләре китерелә.

Тема сайлау

Фәнни эшләр өчен темаларны кафедра укытучылары тәкъдим итә. Ул темалар башта кафедра утырышында карала, аларның актуальлек дәрәжәсе, яңалыгы һәм теоретик әһәмияте тикшерелә. Темалар, гадәттә, кафедра галимнәренә фәнни-тикшеренү эшләренә, юнәлешенә нигезләнәп биреләләр. Укытучылар тәкъдим иткән темаларның берсен студент сайлап ала һәм җитәкчә укытучыга хәбәр итә. Аерым очракларда, студент укытучыга үзенә якин булган теманы да тәкъдим итә ала. Тема, беренчә чиратта, студентның үзендә кызыксыну уятырга тиеш. Аның ялгыш сайлануы фәнни эшнә дәвамлылыгын һәм нәтижеләлеген киметә. Чыгарылыш квалификация эшә дәрәжәсенә

житкерерлек курс эше темасын сайлау яхшырак.

Фәнни житәкче белән бер фикиргә килгәч, курс эшен язуның алдагы этабына күчәләр.

Фәнни житәкчелек

Курс эшенең язылышы белән “Татар теле һәм әдәбияты, аларны укыту методикасы” кафедрасы профессорлары, доцентлары, өлкән укытучылары житәкчелек итә ала. Белем алучыларның фәнни житәкчене үзләре сайлап алу мөмкинлегә бар. Әгәр студент бер мөгаллимгә дә язылмаса, кафедра карары белән, ул берәр житәкчегә беркетелә.

Кафедра утырышында студентлар һәм аларның житәкчеләре, фәнни – тикшеренү эшенең темасы язылган исемлек тикшерелә һәм раслана.

Житәкче тикшеренү эшен язу дәвамында киңәшләрен, тәкъдимнәрен әйтә, эшенең барышын контрольдә тотат, тик эзәр нәтижәләр, эзәр материаллар бирми.

Фәнни житәкче белән студентның хокук һәм бурычлары

Курс эшен язу процессында ике генә кеше катнаша: фәнни житәкче һәм фәнни хезмәтне язучы студент. Аларның үз хокуклары һәм бурычлары бар.

Фәнни житәкче бурычлары:

- курс эше өстендә эшләү өчен студентка биремнәр бирергә, аның үтәлү срогын билгеләргә;
- кафедрада расланган график буенча консультацияләр үткәрергә;
- тема буенча төп әдәбият тәкъдим итәргә, студент белән берлектә өйрәнү объектын һәм предметын, максат һәм бурычларны билгеләргә, төп өлешкә караган фактик материалны эшкәртүдә, нәтижәләр чыгаруда ярдәм итәргә;
- курс эшенә куела торган таләпләрнең үтәлешен тикшерергә;
- курс эше башкаруның төрле этапларында язылган текст белән

танышырга, студент тарафыннан башкарылган эшләрне контрольдә тотарга;

- курс эшенең куелган таләпләргә җавап бирүе турында яклауга кадәр бәяләмә язарга.

Фәнни җитәкче хокуклары:

- студент аның күрсәтмәләрен кире какса, эш графикын үтәмәсә, курс эше белән җитәкчелек итүдән баш тартырга.

- студент курс эшенә куела торган таләпләрне үтәмәсә, эшне яклауга тәкъдим итмәскә.

Студент бурычлы:

- җитәкче төзегән график буенча консультацияләргә йөрергә;
- курс эшен язу һәм яклау графикын үтәргә;
- эшне язу процессында туган барлык кыенлыklar турында фәнни җитәкчегә хәбәр итәргә;

- фәнни җитәкченең курс эшен язуга кагылышлы бөтен таләпләрен төгәл үтәргә.

Студент хокуклы:

- курс эше язуның беренче этабында, җитәкче белән килешеп, теманы берәз үзгәртәргә яисә төзәтмә кертергә;

- төп сәбәбен дәлилләп, фәнни җитәкчене алыштыру өчен, кафедра мөдиренә мөрәҗғәгать итәргә;

- фәнни җитәкче фикере белән туры килмәсә дә, үз фикерен дәлилләп, аны нигезләп, яктарга.

Курс эшен язуның календарь планы

Факультет советында темалар раслангач, фәнни җитәкче белән берлектә фәнни эшне язуның календарь планы төзелә. Анда түбәндәгеләр чагылыш табарга тиеш:

- 1) өйрәнелә торган тема буенча фәнни әдәбият җыю, аның белән танышу;
- 2) теманың өйрәнелү дәрәжәсен билгеләү;

- 3) булган проблемаларны ассызыклап күрсәтү, хезмәтнең структурасын ачыклау, алга куелган гипотезаларны нигезләү;
- 4) фактик материал туплау, аны төркемләү һәм анализлау;
- 5) фәнни эшнең текстын, эчтәлегенә, структурасына туры китереп язу;
- 6) текстка төзәтмәләр кертү;
- 7) эшне тиешле таләпләргә туры китереп, фәнни житәкчегә тикшерергә тапшыру;
- 8) фәнни житәкченең киңәшләрен һәм күрсәтмәләрен үтәп, тикшеренү эшенә төзәтмәләр кертү;
- 9) фәнни эшне якларга әзерлек.

Фәнни житәкче консультацияләренең көннәрен һәм сәгатьләрен билгели.

Эш процессында туган сораулары белән студент билгеләнгән вакытларда консультацияләргә килергә тиеш.

Фәнни әдәбият белән танышу

Тема расланганнан соң, эшнең *хронологик кысалары* билгеләнә, тикшерү объекты тәгаенләнә. Фәнни житәкче сайланган темага кагылышлы әдәбият исемлеген тәкъдим итә. Бу мәсьәләдә фәнни житәкче юнәлеш бирергә тиеш, әмма студент житәкче биргән хезмәтләрне өйрәнү белән генә чикләнәргә тиеш түгел. Ул үзе дә фәнни, методик журналлардан теоретик материаллар тупларга бурычлы. Моның өчен уку йорты, шәһәр, район китапханәләрендә күп кенә материаллар белән эш итәргә кирәк булачак. Тупланган әдәбият исемлеге фәнни житәкчегә күрсәтелә, андагы мәгълүмат ни дәрәжәдә туры килүе, файдалы булуына игътибар ителә.

1. Жыелган материалны үзләштерү, теманы яктырту өчен мәгълүмат туплау – тема өстендә эшләнүнең мөһим этабы. Укучы тикшерелә торган чыганакны жентекләп өйрәнгәндә китапханәдә (электрон китапханә дә күздә тотыла) эшләү барышында тематик каталоглардан файдалана ала, ягъни үзе өйрәнә торган темага кагылышлы барлык фәнни әдәбиятны карап чыга, шулар арасыннан үзенә аеруча кирәклеләрен сайлай. Иң мөһиме, авторның

фамилиясен һәм инициалларын, баш исемен, басылып чыккан елын, шәһәр, нәшриятын, китапның бит санын дәрәҗәс итеп күчәрәп язарга кирәк. Югары уку йортының фәнни эшләргә куелган таләпләре тупланган нигезләмгә (Положение о нормоконтроле научно-исследовательских работ обучающихся в ФГБОУ ВО «Набережночелнинский государственный педагогический университет». – Набережные Челны: НГПУ, 2016) таянып, фәнни эшнән чыганаclarын һәм әдәбият исемлеген тутыру, архив белән эшләгән очракта, документларның саклану урынын, нинди сан астында, кайсы бүлектә урнаштырылган икәнлеген ачыклау мөһим.

Кирәкле әдәбиятны дәрәҗәс кулланда библиографик картотека төзүгә әһәмияте зур. Темәгә караган фәнни-теоретик әдәбиятны өйрәнүгә тарихи-хронологик тәртиптә түгел, ә “кирә тәртиптә” алып бару ышлырак. Иң башта соңгы елларда чыккан әдәбият белән танышасың, аннары, эзлекле рәвештә, элеккерәк еллардагы чыганаclarны өйрәнәсең. Нәтижәдә, искергән хезмәтләргә бүгенгә көн югарылыгынан торып бәя бирергә мөмкинлек ачыла, теманың кайсы яклары әле һаман да тиешенчә яктыртылмаганлыгы яки бәхәслә булуы ачыклана. Башка автор фикере хезмәттә сылтама рәвешендә куштырнаclar эчендә бирелә.

Фактик материал туплау

Житәрлек күләмдә фәнни әдәбият белән танышып, бу теманы ниндирәк аспекта тикшерергә икәнлегә һәм эштә нинди методлар һәм алымнар куллану кирәклегә ачыкланганнан соң, студент тикшерелә торган мәсьәләгә караган фактик материал туплау эшенә тотына. Татар теленнән фәнни-тикшеренү эше башкарганда, гадәттә, стандарт карточкалар ясарга туры килә. Һәр карточкага үзенең темасына туры килә торган бер генә тел факты теркәлгән мисал языла. Әгәр ул жөмлә рәвешендә язып алынган булса, дәлил булып хезмәт иткән өлешә аерылып күрсәтелә. Жыелган материал житәрлек күләмдә туплангач, аны максатка ярашлы итеп, системага китереп, төркемлиләр. Бер төркемгә караган тел фактларының бөтен үзгәчлекләрен дә тикшереп, аерым бүлек яисә

параграф итеп бирергә мөмкин, анда әлеге тел фактлары буенча ачыкланган нәтижеләрне урнаштыралар.

Әлбәттә, аерым бер курс эшендә бик күп еллар дәвамында басылган материалларны колачлау мөмкин түгел. Димәк, тикшерү өчен сайланган текстлар вакыты чикләнгән хронологик тәртиптә алына. Материалны темада күтәрелгән проблема яссылыгында уку, фактларга тирәнтен анализ таләп ителә.

Фәнни эшкә материал жыйганда иң беренче чиратта темага караган фәнни әдәбиятны, фәнни-нәзари төшенчәләр турындагы бәхәсле карашларны барларга кирәк.

Татар теле һәм әдәбияты буенча әзер библиографик китаплар бар, ә туган тел һәм әдәбиятын укыту методикасы буенча махсус библиографик белешмәләр юк. “Мәгариф”, “Фән һәм мәктәп”, “Фән һәм тел” журналларында татар теле, әдәбияты һәм аларны укыту мәсьәләләренә багышланган мәкаләләр даими чыгып тора. Кызыксындырган темага караган хезмәтләрне бу журналларның соңгы санындагы шул елда басылган мәкаләләр исемлегеннән табарга була.

МЕТОДИК КИҢӘШЛӘР

Курс эше гадәттә түбәндәге өлешләрдән тора:

- титул бите;
- эчтәлек (титул бите һәм эчтәлектә бит саны күрсәтелми);
- кереш (3нче биттән башлана);
- төп өлеш (ул берничә бүлектән тора, һәр бүлек параграфларга бүленә). Эчтәлектә һәм текстта *төп өлеш* сүзе язылмый, бары бүлек исеме генә языла;
- йомгак;
- кулланылган чыганаклар исемлеге
- кушымта;
- шартлы кыскартылмалар исемлеге.

Титул бите

Фәнни эш компьютерда Word форматында, Times New Roman гарнитурсындагы шрифт белән 14 кегль үлчәмендә, 1,5 интервал белән жыела, А4 форматындагы кәгазьнең бер ягына бастырыла. Битнең сул ягында 3 см, уң ягында 1 см, өстә 2 см, аста 2 см буш ара калдырыла.

Бит саны титул битеннән санала, әмма аңа да, «эчтәлек» битенә дә сан сугылмый. Фәнни эшнең кереше 3нче биттән башлана. Бүлек исеме калын шрифт белән яңа биттә бирелә, бүлекчә, параграф исемнәрен бүлек исемнән, текстан ике юл төшеп һәм гади шрифт белән аерырга кирәк. Бүлекчә исеме уртада бирелә, тик ул алга таба буласы төп тексттан аерылмый. Бүлек, бүлекчә, параграф һ.б. исемнән соң нокта куелмый.

Беренче бит – титул бите һәм ул катгый кагыйдәләргә буйсынып языла (кушымта 3). Титул бите татарча һәм русча бирелә. Анда югары уку йортының, кафедраның исеме, курс эше, тема, белгечлек шифры, исеме, белем алучының фамилиясе һәм инициаллары, имзасы, фәнни житәкченең гыйльми дәрәжәсе, вазыйфасы, фамилиясе һәм инициаллары, имзасы шәһәр исеме, язылган ел күрсәтелә. *Тема*, атама куштырнаклар эчендә бирелми, болар барысы да битнең уртасында күрсәтелә.

Эчтәлек

Эчтәлек (кушымта 4) икенче биттә бирелә, ул аерым бүлекләренең, параграфларның билгеле бер тәртиптә килүен, аларның кайсы битләрдә урнашуын күрсәтә.

Эчтәлек, план буларак, гадәттә, темага караган әдәбият белән танышканда ук күзаллана. Баштарак ул якынча булып, материал туплау барышында еш кына тулыландырыла, конкретлаштырыла һәм соңыннан фәнни эшнең эчтәлегенә итеп куела.

Төп өлеш берничә бүлектә, ә бүлекләр бүлекчәләргә (параграфларга) бүленә. Һәр бүлек 2-3 бүлекчәгә үз эченә алырга мөмкин. Бүлекчәләр күләме ягыннан бер-берсеннән нык аерылмаска тиеш. Бүлек һәм бүлекчәләрнең

исемнәре төп проблеманың аерым тармаклары рәвәшендә бирелә. Гадәттә, һәр бүлек ахырында кыскача нәтижә ясала. Текст эчендәге бүлек һәм параграфларның исеме эчтәлектәге атамаларга һәм анда күрсәтелгән битләргә туры килергә тиеш. Кереш, бүлек исемнәре йомгак, библиография, кушымталар, текста яңа биттән башлап, калын хәреф белән языла. Бүлекчә атамалары төп тексттан ике интервал аша баш хәрефтән башланып, калганнары гади юл хәрефе белән уртада бирелә.

Кереш

Кереш (кушымта 2, кушымта 5) – теләсә нинди фәнни-тикшеренү эшенең мөһим һәм җаваплы өлеше булып санала. Ул эш белән танышучыны алда китереләчәк мәғлүматны кабул итәргә әзерли. Кереш бер төрле «визит карточкасы» функциясен үти, башка тикшеренүчеләр өчен тәкъдим ителә торган эшнең кыйммәтен һәм мөһимлеген күрсәтә.

Студентлар тарафыннан башкарылган курс эшенең кереш өлеше 3 биттән торырга мөмкин. Монда теманың актуальлеге, аны ни өчен сайлау нигезләнә, максат һәм бурычлар билгеләнә, өйрәнү объекты һәм предметы ачыклана, тикшеренү методлары һәм алымнары турында әйтелә. Теманың өйрәнелү дәрәжәсе, теоретик һәм гамәли әһәмияте күрсәтелә. Эшне язган вакытта төп таяныч булган фактик материаллар, чыганаclar күрсәтелә, төзелеше хақында кыскача языла. Әгәр хезмәт апробация үткән булса, бу турыда да искәртелә.

Керештә таблицалар, график, схемалар китерелми.

Фәнни эшнең *актуальлеге* хәзерге заман өчен тикшерелә торган күренешнең, процессның мөһимлеге, заманча фикерләүнең бу мәсьәләгә мөнәсәбәте-бәяләмәсе күрсәтелә, ягъни эшнең актуальлеге дигәндә, тикшерелә торган мәсьәлә ничек, ни рәвешле бүгенге көн мәдәни, ижтимагый-сәяси, бәлки икътисади процесслар белән кисешүе яисә бәйләнештә торуын күрсәтү була.

Эшнең актуальлеге берничә абзацтан башлап бер биткә кадәр була.

Төрле өлкәләрдә язылган теләсә нинди фәнни эшнең мөһим өлеше булып аның *объектын* һәм *предметын* билгеләү тора. Аларны билгеләү һәрвакыт

билгеле бер кыенлык һәм күп сораулар тудыра. Объект – процесс яки күренешне өйрәнү, тикшерү өчен проблемалы ситуация барлыкка китерә торган жирлек. Предмет – ул объект чикләрендә булган материал.

Туган тел һәм әдәбиятыннан курс эше язганда тикшерү объекты булып, гадәттә, урта гомуми белем бирү этабында өйрәнү каралган *тема* сайлана (мәсәлән, татар әдәбиятыннан өйрәнелә торган язучы ижаты). Тикшерү предметы итеп әлегә язучы ижатының берәр үзенчәлегә алынырга мөмкин. Шулай ук курс эшенең бурычлары күрсәтелә.

Мәсәлән, курс эшенең объекты – Р.Харисның «Ант суы» поэмасы, эшенең предметы – поэмадагы тарихи чынбарлык һәм уйдырма.

Курс эшенең максаты – Р.Харисның «Ант суы» поэмасында тарихи чынбарлыкны һәм уйдырманы билгеләү һәм чагыштыру.

Курс эшенең бурычлары:

- 1) Ренат Харисның тормыш юлына, ижатына күзәтү ясау;
- 2) «Ант суы» поэмасының идея-эчтәлегә белән танышу;
- 3) поэмадагы тарихи вакыйгаларны барлау;
- 4) әсәрдәге тарихи вакыйгалар белән чын тарихи вакыйгаларны чагыштыру;
- 5) тема буенча фәнни-теоретик, тәнкыйди хезмәтләр һәм чыганаclar белән танышу).

Керештә *методологик нигезне* күрсәтү сорала. Ул фәнни эшне язган вакытта конкрет методлар һәм чараларны куллануны күз алдында тоты:

- 1) типиклаштыру – бик күп төрле билгеләр арасынан охшаш һәм төрле булган билгеләрне, аларны берләштерә торган бер модельгә яисә типка туплау;
- 2) сайлап алу методы – гадәттә бу метод киң теоретик материал булмаган очракта, өйрәнелә, тикшерелә торган күренешләрне тагы да жентекләр рәвештә, төгәлрәк тикшеренүләр үткәрер өчен кулланыла. Бу метод күренешнең кайбер якларын гына тикшереп, башка күренешләр турында нәтижеләр ясарга ярдәм итә;

3) чагыштыру методы – төрле теллөрдәгә охшаш күренешләр, вакыйгалар, мәсьәләләр чагыштырып тикшерелә. Бу метод ярдәмендә күренешләр арасында бәйләнешне, фактик материалның охшаш һәм аерымлыкларын күрсәтергә ярдәм итә;

4) статистик методы. Бу метод ярдәмендә теге яисә бу күренешнең куллану ешлыгы, дәрәжәсе статистик санау ярдәмендә күрсәтелә. Нәтижәләр төрле диаграммалар, схемалар, графиклар, таблицалар ярдәмендә күрсәтелә. Бу нәтижәләр охшаш күренешләр белән чагыштырырга мөмкинлек бирә.

Фәнни яңалык дип күтәрелгән мәсьәләнең беренче мәртәбә яктыртылуы, жентекләп өйрәнелүе, нәтижәләрнең яңа гына ачыклануы һәм әлеге материалларның моңарчы беркайда да яктыртылмавы исәпләнә.

Эшнең гамәли кыйммәте – фәнни эшнең төп нәтижәләрен гамәлдә куллана алу мөмкинлеген дигәнне аңлата һәм кайда, ни рәвешле кулланыла алуына ишарә ясый.

Төп өлеш

Төп өлешнең бүлекләрендә логик эзлеклелектә бик жентекләп, фактлар һәм аргументлар китерелеп, тикшеренү материаллары бирелә. Барлык материаллар күләме буенча эшнең $2/3$ өлешен тәшкил итәргә тиеш. Кагыйдә буларак, төп өлеш берничә бүлектән (2-3), ә алар үз чиратында 2-6 кадәр бүлекчәләргә бүленә. Һәрбер бүлек нинди дә булса максатка юнәлдерелгән була. Алдагысы шуннан соң килгән бүлеккә нигез булырга тиеш, ягъни куелган проблемаларның теоретик анализы була. Шуннан соң килгән бүлектә фактик материалны эксперименталь тикшерү яисә фәнни анализ нәтижәләре турында языла: текста таблицалар, графиклар, диаграммалар һ.б. китерелергә мөмкин. Төп бүлекне язган вакытта, түбәндәгеләй тәкъдимнәрне истә тотарга кирәк:

1) бүлекләр һәм параграфлар исемнәре аларның эчтәлеген чагылдырырга тиеш: төгәл, конкрет, азсүзле булырга һәм ике мәгънәле булмаска тиеш;

2) һәрбер бүлекне, мөстәкыйль эчтәлеккә ия булган өлеш буларак, нәтижәләр төгәлләргә тиеш. Бу нәтижәләр китерелгән материалларны гомумиләштерергә һәм алдагы бүлеккә логик күчеш формасында булырга тиеш;

3) бүлек азагында китерелгән нәтижәләр тикшеренү этаплары буенча гомуми нәтижәләр чыгарырга ярдәм итәргә тиеш.

Студент куелган максат-бурычлар нигезендә өйрәнелә торган объектны анализлай, классификацияли, нәтижәләр чыгара. Студентның максаты проблемаларны күрсәтү генә түгел, үз карашыңны билгеләү, проблеманы ачуда аның үзенчәлеген табу, аңлау, анализлау, уңышлы мисаллар китерү. Кимчелекле яклары булса, сәбәпләрен ачыклау, дәлилләү, төзәтү юлларын әйтү.

Методик өлештә теге яки бу язучы ижатын ФДБС таләп иткән яңа технологияләр ярдәмендә өйрәнүне күздә тотып эшләү сорала. Мәсәлән, тәнкыйди фикерләү, проект, коммуникатив, уен һ.б. технологияләр.

Йомгак

Йомгакта укучы тикшеренү барышында алынган теоретик һәм гамәли нәтижәләргә яза, тик ул һәр бүлекнең нәтижәләрен санап чыгуына түгел, ә эшнең гомумиләштерелгән нәтижәләре булырга тиеш. Шул ук вакытта аларның кыска һәм төгәл булулары зарури. Димәк, төп өлешне укымышча да, йомгак аркылы эшнең асылы аңлаешлы булуы шарт. Аның күләме 2-5 бит тирәсе булырга мөмкин. Йомгакта астөшермәләр бирелми.

Күләме басма тексттан торган 30 биттән артмаска тиеш (кушымтаны кертмичә).

Сылтамалар яки астөшермәләрнең бирелеше

Фәнни эшләрдә галимнәрнең, тел яисә әдәбият белгечләренең тикшерелә торган мәсьәләгә карашларын, төрле фикерләрен китермичә мөмкин түгел. Аларны тулаем текст өзеге итеп, ягъни цитата итеп бирергә була яки бу

фикерләр язылган хезмәтләргә ишарә генә ясарга мөмкин. Бу ишарәләргә башкача *сылтама* яки *астөшермә* дип атыйлар. Сылтамаларны текстта ике төрлө бирергә мөмкин: текст эчендә һәм бит ахырында (астөшермәләр). Тик эшнән башыннан азагына кадәр боларның бары бер варианты гына кулланырга тиеш.

Астөшермәләр, алда әйтелгәнчә, бит азагында бирелә. Нумерация һәр биттә 1 номерыннан башланырга тиеш. Жөмлә азагында махсус астөшермә номеры куела, шулай эшлэгән очракта гына, бит азагында хезмәтнең библиографик чыганаclarын күрсәтү өчен юл барлыкка киләчәк. Моның өчен Word документының өстә урнашкан панелендә «Вставка», «Ссылка», «Сноска», «На каждой странице», «Ко всему документу» дигән параметрларын сайларга кирәк.

Астөшермәләрдә хезмәт турында тулы мәгълүмат китерелә: авторы, исеме, чыккан урыны, нәшрияты, елы һәм текстның кайсы битләрдән алынган.

Әгәр бер биттә бер үк хезмәткә рәттән ике яки өч тапкыр таянырга туры килсә, «Шунда ук» дип кенә языла. Бите үзгәрсә «Шунда ук. – Б.35» дип битендә күрсәтергә кирәк. Түбәндә астөшермәләрнең бирелеше үрнәк итеп бирелә:

¹ Макарова, В.Ф. Хәсән Сарьян прозасының поэтикасы. Монография / В.Ф.Макарова. – Яр Чаллы: Яр Чаллы типографиясе, 2003. – 152 б.

² Шунда ук.– Б. 15.

³ Шунда ук.

Текст эчендә китерелә торган сылтамалар төрлечә бирелергә мөмкин. Кафедра утырышында, эшләрдә төрлелек булмасын өчен, бары бер вариант сайлап алына һәм студентлар тарафыннан бары шул кабул ителгән сылтамалар кулланыла.

Библиографиядә күрсәтелгән хезмәтләр номерланган булса, квадрат жәяләр эчендә аның номеры һәм өтердән соң кайсы биттәге текст файдаланылганы күрсәтелә. Мәсәлән, [25, б.302].

Бер үк вакытта берничә хезмәткә таянганда, хезмәтләрне күрсәткән төркемнәр арасына нокталы өтер куела: [25, б.32; 36, б.45; 56, б.6].

Еш кына интернет ресурслардан да файдаланырга туры килә. Мондый очракларда сылтама интернет ссылка ярдәмендә күрсәтелә. Шунысы мөһим: жәяләр эчендә бу адреска мөрәжәгать итү датасы күрсәтелергә тиеш. Мәсәлән, <http://www.belem.ru> (мөрәжәгать итү вакыты: 13.02.2019).

Кулланылган чыганаclar исемлеге

Кулланылган чыганаclar исемлегендә бары курс эшен язганда реаль кулланылган чыганаclar һәм әдәбият исемлеге китерелергә тиеш. Әдәби чыганаclar һәм фәнни-теоретик хезмәтләр исемлеге аерым исемлекләр булып бирелә. Әдәби чыганаclarда тикшерү материалы буларак кулланылган матур әдәбият әсәрләре, җыентыклары, шәхси хатлар, истәлекләр һ.б. күрсәтелә. Чыганаclar алфавит тәртибендә урнаштырылалар. Хезмәтләр алфавит тәртибендә, башта татар телендә, аннары рус, алардан соң чит телләрдә басылганнары урнаштырыла. Чыганаclar һәм әдәбият исемлеген түбәндәгечә бирергә мөмкин:

Кулланылган чыганаclar исемлеге

I. Әдәби чыганаclar

1. Юныс, М. Шәмдәлләрдә генә утлар яна: Повестьлар / М.Юныс. — Казан: Татар.кит. нәшр., 2003.— 230 б.
2. Юныс, М. Энже эзләүчеләр: Повесть, хикәя, новеллалар һәм юл язмалары / М.Юныс — Казан: Татар. кит. нәшр., 1999.—174 б.

II. Фәнни-теоретик хезмәтләр

Татар телендә

3. Макарова, В.Ф. Сатираның сәнгатьчә үзенчәлекләре. Методик

эсбап / В.Ф.Макарова. – Яр Чаллы: КДУның Яр Чаллы филиалы типографиясе. – 2007. – 56 б.

4. Миңнуллин, Ф. Балта явызлар кулында: Әдәби тәнкыйть мәкаләләре. (Т.Галиуллин кереш сүзе) / Ф.Миңнуллин. – Казан: Татар.кит.нәшр., 1994. – 344 б.

Рус телендә

5. Макарова, В.Ф. Комическое как категория национального литературоведения / Материалы Международной научно-практической конференции «Межкультурная коммуникация в глобальном контексте: проблемы языка, литературы и методики преподавания» (12 апреля 2018 г.) / В.Ф.Макарова. – Актюбе: Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова. – 2018. – С.–7-11.

6. Макарова, В.Ф. Скрытая ирония в татарской прозе 20–30-х гг. // Наука и школа / В.Ф.Макарова. – Набережные Челны, 2014. – № 2. – С. 16-19.

Чит телдә

7. F. I. Gabidullina – B.S. Korganbekov – V.F. Makarova – R.A. Zakirov – G.F. Kayumova Concept «teacher» in language consciousness of students of philological faculty // XLinguae, Volume 12, Issue 3, June 2019, p. 45-54.

8. Kayumova, G. F., Makarova, V. F., Galiullin, R. R., Khaziev, R. I., Yuldybaeva, G. V., & Abdrafikova, G. K. (2018). Moral education of high school students in national (Turkic) schools through literature.*International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, 9(10), 1467-1475.

9. Makarova, V.F., I. Gabidullina, F., Galiullin, R. R., I.Mubarakshina I.I., Zhundibayeva A. The Realization of the Hermeneutical Approach to the Text in Practical Classes in the Literature during the Work with Students of Philological Faculty (Web of Science, Scopus). Journal of Social Studies Education Research Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi 2018:9 (3), Pp. 226-240.

Әдәби чыганаклардан соң китерелгән фәнни-теоретик хезмәтләр исемлегендә нумерация яңадан башланмый, ә дәвам итә. Китапның

библиографик тасвирламасының схемасы түбәндәгеләрне чагылдырырга тиеш:

Авторның фамилиясе һәм инциаллары. Титул битендә күрсәтелгән китап исеме / (авыш сызык) Инициаллар һәм фамилия. – Нәшер ителү урыны: шәһәр, нәшрият исеме яки нәшер итүче оешма, нәшер итү елы. – Күләме. Мәсәлән:

Макарова, В.Ф. Комическое в татарской прозе XX века: [монография] / В.Ф.Макарова. – Набережные Челны: ФГБОУ ВПО «НИСПТР», 2013. – 187 с.

Журналдагы мәкалә булса:

Макарова, В.Ф. Типология комического / В.Ф.Макарова // Научный Татарстан. – 2014. – № 1. – С.108-116.

Авторлар саны 2-3 булса, фамилияләренә өтер аша күрсәтеләр. Мәсәлән: Заһидуллиина Д.Ф., Әминев В.Р., Закирҗанов Ә.М. Әдәбият белеме: Терминнар һәм төшенчәләр сүзлегә. – Казан: Мәгариф, 2007. – 231 б.

Хезмәт берничә томны тәшкил иткән очракның библиографик тасвирламасы: Китапның исеме: томнарның гомуми саны / Басма өчен җаваплылар. – Нәшер итү урыны: нәшрият исеме, беренче һәм соңгы томнарның нәшер ителү еллары. Мәсәлән:

Татар теленең фразеологик сүзлегә: 2 томда / Төз. Н.Исәнбәт. – Казан: Татар. кит. нәшер., 1989-1990.

Күптомлы басманың бер томы гына кулланылса:

Исәнбәт Н. Татар теленең фразеологик сүзлегә: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшер., 1990. – Т.2. – 365 б.

Хезмәтләрнең библиографик тасвирламасын түбәндәгечә бирәбез:

Бер авторлы хезмәтләр

Әхәтов, Г.Х. Татар теленең фразеологик әйтелмәләр сүзлегә / Г.Х.Әхәтов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. – 176 б.

Макарова, В.Ф. Истоки комического в татарской литературе // В мире научных открытий (Проблемы науки и образования) / В.Ф.Макарова. – Красноярск: Научно-инновационный центр, 2013. – №11(47). – С. 318-324.

Макарова, В.Ф. Футурологические прогнозы в повести Фатиха Амирхана «Фатхулла хазрат» (1909) // Физика и лирика. Материалы международной научной конференции «Физика и лирика: мировой опыт и реальности науки и литературы стран Содружества» (14-16 ноября 2018 г. / В.Ф.Макарова. – Баку и Шамахи, 22-23 ноября 2018 г. – Дубна). – Баку, «Элм», 2019. – С. 241-243.

Ике – өч авторлы хезмәтләр

Заһидуллина, Д., Йосыпова Н. XX гасыр татар әдәбияты тарихы: дәреслек / Д.Ф.Заһидуллина, Н.М.Йосыпова. – Казан: Казан университеты, 2011. – Т. 1: XX йөзгә беренче яртысында татар әдәбияты. – 230 б.

Заһидуллина, Д., Йосыпова Н. XXгасыр татар әдәбияты тарихы: дәреслек / Д.Ф.Заһидуллина, Н.М.Йосыпова. – Казан: Казан университеты, 2011. – Т. 2: XX йөзгә икенче яртысында татар әдәбияты. – 198 б.

Дүрт һәм аннан артык авторлы китаплар

Заһидуллина, Д., Закиржанов, Ә., Йосыпова, Н., Гыйләжев Т. Татар әдәбияты. Теория. Тарих / Д.Заһидуллина, Ә.Закиржанов, Н.Йосыпова, Т.Гыйләжев. – Казан: Мәгариф, 2006. – 364 б.

Макарова В.Ф., Хазиев Р.И., Галиуллин Р.Р., Мубаракшина И.И. Религиозные предания в поэзии Г.Тукая / Современные исследования социальных проблем. – 2017, том 9, № 3-2. <http://soc-journal.ru> – С. 373-379.

Күптомлы яисә берничә китепкә торган китапларның аерым томнарын бирү.

Исәнбәт, Н. Татар теленң фразеологик сүзлегә: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990.– Т.2. –365 б.

Татар теленң аңлатмалы сүзлегә: 1 том: А-В. – Казан: ТӘҺСИ, 2015. – 712б.

Газета – журналларда басылган мәкаләләр

Макарова, В.Ф. Зур әдип әзер хакыйкаты белән яши алмый // Казан утлары / В.Ф.Макарова. —2001.—№7.—Б.148-151.

Авторы күрсәтелмәгән китапларны бирү тәртибе

Әдәбият белеме: Терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге / Төзүчеләре Д.Ф.Заһидуллина, В.Р.Әминев, М.И.Ибраһимов, Н.М.Йосыпова, Ә.М.Закирҗанов, Т.Ш.Гыйләҗев, Г.Р.Гайнуллина. – Казан: Мәгариф, 2007. – 231 б.

Татарча-русча фразеологик сүзлек / Төз.Ф.С. Сафиуллина. – Казан: Мәгариф, 2001. – 335 б.

Хәзерге татар әдәби теле: югары уку йортлары өчен дәреслек / җаваплы ред. Х.Курбатов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1965. – 300 б.

Авторефератлар һәм диссертацияләрдән алынган материалларны күрсәтү

Ахунзянов, Г.Х. О стилистических особенностях образных фразеологических выражений: автореф. дис. ...канд. филол. наук / Г.Х.Ахунзянов. – Казань, 1964. – 25 с.

Галлямов, Ф.Г. Лексико – грамматические особенности повторов в современном татарском языке: дис. ...докт. филол. наук / Ф.Г.Галлямов. – Уфа, 2007. – 398 с.

Хуснутдинова, Л.К. Современный татарский исторический роман (проблемы поэтики): автореферат дис. ... канд. филол. наук / Л.К.Хуснутдинова. – Казан. гос. ун-т. – Казань, 2003. – 23 с.

Норматив чыганаclarны бирү

Об образовании в Российской Федерации: Федер. Закон от 29 декабря 2012г., №273-ФЗ. – 2012. – 29 декабря. – 404 с.

Федеральный Государственный образовательный стандарт среднего (полного) общего образования: приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 17 мая 2012г., № 413 / Министерство образования и науки Российской Федерации. – Москва, 2013. – 27с.

Электрон ресурсларны күрсәтү тәртибе

Класстан тыш уку дәресләре, аларның төрләре, үткәрү методикасы: <https://infourok.ru/klasstan-tish-uku-dresle-alar-ni-tr-re-tnkr-metodikasi-1457648.html> – (мөрәжәгать итү вакыты: 20.09.2019.).

Башка вариантлар кабул ителми.

Кушымта

Кушымтада эшнең төп нәтижеләрен чагылдырган диаграммалар, схемалар, сүзлекчәләр жыйелган фактик материаллар, дәрес эшкәртмәләре һ.б. бирелергә мөмкин. Әгәр эштә берничә кушымта урнаштырылса, алар номерлана, кайвакыт исемләнәләр. Хезмәттә автор кыскартылмалары кулланылса, кулланылган чыганаclar исемлегеннән соң шартлы кыскартылмалар исемлеге урнаштырыла.

КУРС ЭШЕН ЯКЛАУ ТӘРТИБЕ

Фәнни эшнең караламасын студент яклауга якынча 15–20 көн кала житекчесеннән тикшертә. Титул битенә башта үзе кул куя, фәнни житекчесенең имзасын ала. Курс эшенә рецензияне житекче яза.

Гадәттә, белем алучы курс эшен махсус график буенча курсташлары һәм комиссия әгъзалары алдында яклай. Белем алучы 5-7 минут эчендә үз эшенең темасы, максат-бурычлары һәм төп нигезләмәләре, нәтижеләре белән таныштыра. Аннары аңа сораулар бирелә. Фәнни эш авторы сорауларга җавап

бирэ, житэкченең тэнкыйди фикерлэренэ, телэк-тэкъдимнэренэ мөнәсәбәтен белдерэ. Чыгыш төгәл, конкрет булырга тиеш. Видеоязма һәм аудиоязмалардан файдаланырга, презентациядә тикшеренүнең төп өлөшөн оригиналь рәвештә тэкъдим итәргә мөмкин.

Курс эшенә бәяне укытучылардан торган комиссия куя, фәнни житэкченең бәяләмәсе дә исәпкә алына.

Әлбәттә, эшне бәяләгәндә комиссия тэкъдим ителгән фәнни хезмәтнең башкару сыйфатын, уку йортының фәнни эшләргә карата таләпләре тупланган нигезләмәгә туры китереп әзерләнгәнлегә белән беррәттән, студентның кыска гына вакыт эчендә үз хезмәтенең асылын аңлата, үз фикерен дәлилли белүен, фәнни дискуссия барышында югалып калмавын, аудитория алдында үз-үзен тотышын да исәпкә ала.

Балл-рейтинг системасы регламенты

Кафедра утырышында фәнни эшне яклау графигы раслана һәм комиссия әгъзалары билгеләнә.

Семестр дәвамында эш тәртибе

№	Эш төре	Вакыты	Балл
1.	Вакытында тема сайлау; фәнни житэкче белән аралашу	15 окт.	5
2.	Әдәбият һәм чыганаclar белән эшләү; курс эшен планлаштыру	дек.	30
3.	Фәнни житэкче янына киңәшкә бару; курс эшенең барышы белән таныштыру	уку елы дәвамында	15

4.	Курс эшенең вакытында үтәлеше һәм тапшырылуы	апр.-май	5
5.	Курс эшенең тематикасы буенча фәнни-гамәли конференцияләрдә катнашып, чыгыш ясау (өстәмә балл)	гыйнвар.- апр.	5

Аттестацияләү барышы

№	Бәяләү критерияләре	Балл (ин-югары – max) 40
1.	Фәнни эшнең эчтәлегә куелган максат һәм бурычларга, теманың актуальлегенә туры килүе	10
2.	Студентның мөстәкыйль эшләве, фәнни тикшерүнең үзенчәлегә	5
3.	Чыганаclar һәм фәнни әдәбият белән эшләве	5
4.	Курс эшенең төзелеше, дәүләт белем стандартлары (ФГОС) таләпләренә туры килүе	5
5.	Яклауда чыгыш ясау, сорауларга җавап бирү	15

Балларның билгедә чагылышы

Балл	Билге
33–54	«Канәгатьләнерлек түгел»
55–70	«Канәгатьләнерлек»
71–85	«Яхшы»
85–100	«Бик яхшы»

Бәяләмә язу тәртибе

Фәнни эшне яклар өчен аның башкалар тарафыннан укылган булуы, бәя бирелүе сорала. Курс эшләренә бәяләмәне гыйльми житекче яза (кушымта 1).

Бәяләмә (рецензия) язуның үз тәртибе бар. Фәнни житекче бәяләмәсе түбәндәге сорауларны үз эченә ала.

Фәнни эшнең эчтәлегә куелган максат-бурычларга, теманың актуальлегенә туры киләме?

1. Куелган сораулар нигезле дәлилләнгәнме?
2. Мөстәкыйль эшләү сыйфаты ни дәрәжәдә?
3. Студент башкаларның хезмәтен өйрәнә һәм гомумиләштерүләр ясый алганмы?
4. Дөрөс нәтижәләр чыгарылганмы?
5. Материалны өйрәнү дәрәжәсе.
6. Фәнни эшнең кимчелекләре.
7. Фәнни эшнең киләчәктә кулланылышы.
8. Башкарылган эшкә билге.
9. Көне, имзасы.

ФАЙДАЛАНГАН ӘДӘБИЯТ

1. Библиографическая ссылка. Общие требования и правила составления: издание официальное. – Москва : Стандартинформ, 2008. - URL: <http://protect.gost.ru/document> .
2. Галиева, Р. М. Фәнни язма эшләр, практика. Татар журналистикасы бүлеге студентлары өчен хисап тәртибе: укыту-методик кулланмасы / Р. М. Галиева, Л. Р. Сабирова. – Казан : Казан ун-ты нәшр., 2014. – 123 б.
3. Положение о нормоконтроле научно-исследовательских работ обучающихся в ФГБОУ ВО «Набережночелнинский государственный педагогический университет». – Набережные Челны : НГПУ, 2016.
4. Татар теленнән язма эшләр: студентлар өчен методик кулланма / Төз. Х. Х. Сәлимов. – Алабуга, 1998. – 22 б.
5. Туган тел һәм әдәбият белгечлеге буенча курс һәм чыгарылыш квалификация эшләре: студентлар өчен методик кулланма / Төз. Р. Х. Мөхиярова. – Казан : Школа, 2008. – 28 б.

ЭЧТӨЛӨК

<i>Кереш</i>	3
<i>Курс эшлэрен язуны оештыру</i>	4
Фәнни эшкә куела торган таләпләр.....	4
Тема сайлау.....	5
Фәнни житәкчелек.....	6
Курс эшен язуның календарь планы.....	7
Фәнни әдәбият белән танышу.....	8
Фактик материал туплау.....	9
<i>Методик киңәшләр</i>	10
Титул бите.....	11
Эчтәлек	11
Төп өлөш.....	14
Йомгак.....	15
Сылтамалар яки астөшермэләрнең бирелеше.....	15
Кулланылган чыганаclar исемлеге.....	17
Кушымта.....	22
<i>Курс эшен яклау тәртибе</i>	22
Балл-рейтинг системасы регламенты.....	23
Бәяләмә язу тәртибе.....	25
<i>Файдаланган әдәбият</i>	26
<i>Кушымталар</i>	

Кушымта 1

КУРС ЭШЕ ЖИТӘКЧЕСЕНЕҢ БӘЯЛӘМӘСЕ

Тема _____

Автор (белем алучы) _____

Яр Чаллы дәүләт педагогика университеты

Татар теле, әдәбияты һәм аларны укыту методикасы кафедрасы

Юнәлеш _____

Профиль

Фәнни житәкче (исем-фамилиясе, эш урыны, вазифасы, гыйльми дәрәжәсе, фәнни исеме)

КУРС ЭШЕНЕҢ ФГОС/ГОС ТАЛӘПЛӘРЕНӘ ТУРЫ КИЛҮ-КИЛМӘҮ
КҮРСӘТКЕЧЕ

Һөнәри эзерлеккә таләпләр	Туры килә	Нигездә туры килә	Туры килми
Курс эшен башкарганда бурычларны-максатларны уйлау һәм формалаштыру, анализлау, актуальлек һәм проблеманың килеп чыгу сәбәпләрен ачыкый белү			
Куелган бурычларны хәл итүнең өстенлекле якларын билгеләү			
Фәнни-теоретик хезмәтләрне куллана белү			
Һөнәри эшчәнлек өлкәсендә мәгълүматны жыю, саклау һәм эшкәртүнең (редакцияләүнең) компьютер ярдәмендә тормышка ашырыла торган алымнарын куллану			
Тупланган мәгълүматны анализлау һәм аңлатып житкерүнең (интерпретацияләү) мөмкинлекләрен дөрес бәяләү			

Вакытны нәтижәле файдаланып, эш тәртибен дөрес оештыру (максат-бурычларны, объект-предметны ачыклау, фәнни тикшеренүнең яңалыгын, актуальлеген, методологик нигезне билгеләү, эшнең планын төзү, мәгълүмат туплау, эшкәртү, текстны язу, нәтижә ясау)			
Исәп-хисап нәтижеләрен объектив бәяләү			
Аңлатып житкерү (интерпретация) һәм тәжрибә (эксперимент) ярдәмендә табылган мәгълүмат нәтижеләрен анализлый белү			
Анализ алымнарын белү			
Хезмәтгәшләр, курсташлар белән аралаша белү, эшчәнлек алып бару			
Фәнни эштә дәлилләнган дөрес нәтижеләргә ирешә белү			
Үөнәри юнәлештәге фәнни әдәбият куллану			

Эшнең өстенлекләре

Кимчелекләре

Нәтижә

Фәнни житәкчесе _____

2019 елның «__» _____

Кушымта 2

Кереш язу үрнәге

Кереш

Теманың *актуальлеге*.

Проблеманың *өйрәнелү дәрәжәсе*.

Курс эшенең тикшеренү *объекты* итеп .....алынды.

Тикшеренү *предметы* булып .....үзенчәлеге мәсьәләсе тора.

Курс эшенең *максаты* –

Курс эшенең *бурычлары*:

Курс эшенең *фәнни-нәзари методологик* нигезе булып ....хезмәтләре торды.

Курс эшенең *фәнни методлары*. Фәнни эш тасвирлау, анализлау, күзәтү алымнарына нигезләнеп башкарылды.

Курс эшенең *яңалыгы*. .....

Курс эшенең *гамәли әһәмияте*. Югары уку йортларында белем алучы студент, ...өчен кирәкле, файдалы булып дип уйлыйбыз.

Курс эшенең *чыганакалары* булып .....кулланылды.

Хезмәтнең *структурасы*.

Апробация (булса)

Кушымта 3

Курс эшенең титул бите

Россия Федерациясе фән һәм югары белем министрлыгы
Югары белем бирү федераль дәүләт бюджет мәгариф учреждениесе
“Яр Чаллы дәүләт педагогика университеты”
(ЮББ ФДБМУ “ЯДПУ”)
Филология факультеты
Татар теле һәм әдәбияты, аларны укыту методикасы кафедрасы

КУРС ЭШЕ
Т.МИЦНУЛЛИН ИЖАТЫНДА
ЭМОЦИОНАЛЬ – ЭКСПРЕССИВ ЛЕКСИКА

44.03.01 “Педагогик белем бирү”
“Туган тел һәм әдәбият”

Фәнни җитәкче:

филология фәннәре кандидаты,

доцент

Хазиев Р.И.

Белем алучы

1531 төркем

Закирова А.Ш.

Кушымта 4

Курс эше эчтәлеге үрнәге

ЭЧТӘЛЕК

Кереш.....	3
Бүлек 1 М.Хәбибуллинның “Кубрат хан” романының проблематикасы.....	5
1.1 “Проблема” төшенчәсенң асылы һәм аның типлары.....	5
1.2 “Кубрат хан” романында милләтара һәм конфессиональ мөнәсәбәтләр проблемасы.....	8
1.3 Шәхес иреге проблемасы.....	11
Бүлек 2 Урта белем бирү этабында М.Хәбибуллинның “Кубрат хан” романының проблематикасын проект технологиясе ярдәмендә өйрәнү.....	15
2.1 Татар әдәбиятын өйрәнгәндә проектлар технологиясен куллану.....	15
2.2 11 сыйныфта “Кубрат хан” романының проблематикасын проект технологиясен кулланып өйрәнү.....	22
Йомгак.....	28
Кулланылган чыганаclar исемлеге.....	30
Кушымталар	

Кушымта 5

Кереш язу үрнәге

Кереш

Укучыларга тәрбия һәм белем бирүдә, аларны тормышка эзерләүдә әдәбиятның роле һәркемгә билгеле. Ул сәнгатьнең әлеге төрен мәктәптә өйрәнүнең төп максат-бурычларында да ачык чагыла: матур әдәбиятның иң гүзәл үрнәкләре белән танышу аша укучыларны күренекле әдипләрнең рухи эзләнүләренә якынайту, матурлык дөньясына алып керү, укуга теләк, кызыксыну тәрбияләү, әдәби сүзгә аңларга өйрәтү, шулар нигезендә тормышка, чынбарлыкка шәхси карашларын, мөнәсәбәтләрен формалаштыру, эстетик зәвык булдыру, гомумән, заман таләпләренә җавап бирә торган шәхес тәрбияләргә булышу. Монда төп урынны, һичшиксез, әдәбият алып тора. Программа һәм дәрәҗәләрдә гасырлар дәвамында саналган халык иҗаты һәм язма әдәбиятның иң яхшы үрнәкләре урын алган һәм алар сыйныфтан сыйныфка киңәя, төрләнә, катлаулана барып татар әдәбиятының бай мирасы, анда якланган һәм сакланган гомумкешелек кыйммәтләре белән таныштыра, дөньяга карашны киңәйтәргә, әдәби зәвыкны үстерергә, иң мөһиме, әдәби белем–күнекмәләргә формалаштырырга ярдәм итә.

Шундый әсәрләрнең берсе – Мөсәгыйт Хәбибуллинның “Кубрат хан” тарихи романы. Әлеге әсәрдә автор, тарихи чыганакларга таянып, болгар-татар бабаларыбызның борынгы дәверләрен, сикәлтәле-гыйбрәтле язмыш борылышларын хронологик тәртиптә һәм җанлы картиналарда сәнгатьчә гәүдәләндереп бирүне максат итеп куя. Әсәрне проблематика яссылыгында өйрәнү, бер яктан, Мөсәгыйт Хәбибуллин иҗатын тулырак аңларга ярдәм итсә, икенче яктан, хәзерге татар проза әдәбиятында барган эзләнүләргә тоемларга мөмкинлек бирә.

Әлеге әсәрне яңа технологияләр ярдәмендә мәктәптә өйрәнү буенча

махсус хезмәтләр юк. Сайланылган теманың *актуальгесе* энә шулар белән билгеләнә.

Фәнни эшебезнең максаты – 11 сыйныфта М.Хәбибуллинның “Кубрат хан” романының проблематикасын өйрәнү үзенчәлекләрен тикшерү.

Билгеләнгән максатыбызга ирешү юлында түбәндәге *бурычларны* чишү мөһим: “Проблема” төшенчәсенең асылын һәм аның типларын ачыклау; Мөсәгыйт Хәбибуллинның “Кубрат хан” әсәрендә күтәрелгән проблемаларны аерып чыгару; аларны 11 сыйныфта өйрәнү мөмкинлекләрен тикшерү.

Тикшеренү *объекты* – М.Хәбибуллинның “Кубрат хан” романы. *Предметы* – мәктәптә М.Хәбибуллинның “Кубрат хан” романының проблематикасын проект технологиясе ярдәмендә өйрәнү.

Тикшерүнең *фәнни-теоретик базасын* күренекле галимнәр хезмәтләрендәге фәнни нигезләмәләр тәшкил иттеләр. Безнең тарафтан сайлап алынган тема һәм проблема татар әдәбиятында башлыча әдәбият белеме сүзлекләрендә, аерым фәнни мәкаләләрдә күзәтелә. Эш барышында татар галимнәреннән Д.Ф.Заһидуллина, В.Р.Әминевә, М.И.Ибраһимов, Н.М.Йосыпова, Ә.М.Закиржанов, Т.Ш.Гыйләжев, Г.Р.Гайнуллина, Ф.М.Хатипов, Л.Хуснутдинова һ.б.ларның, рус галимнәреннән М.М.Бахтин, Е.Б.Борисова, А.Б.Есин, В.Б.Катаев, Г.Н.Поспелов, А.П.Скафтымов һ.б.ларның хезмәтләре файдаланылды. Моннан тыш, әдип ижатына багышлап язылган тәнкыйди һәм фәнни мәкаләләр таяныч булдылар.

Тикшерү материалының характерына, курс эшенең проблематикасына бәйле рәвештә герменевтика методы – мәгънәләрне интерпретацияләү, әдәби текстның эчтәлеген ачыклау һәм системалы анализ ясау методлары кулланылды. Әсәренң әдәби структурасын бербөтен система итеп анализлау принципларына таянып, шулай ук чагыштыру-тарихи, әдәби-тарихи, чагыштыру – капма-каршы кую, тасвирлау *алымнары һәм методлары* файдаланылды.

Өлегә хезмәт – Мөсәгыйт Хәбибуллинның “Кубрат хан” романының

проблематикасын мәктәптә өйрәнүгә багышланган беренче тәҗрибә. Язучының “Кубрат хан” әсәре хәзерге заман таләпләре нигезендә яңача караштан чыгып өйрәнелә. Хезмәтнең *фәнни яңалыгы* куелган проблеманы аерым материал нигезендә хәл итүдәге конкрет мәсьәлэләрдә, анализлауда һәм нәтиҗэләрдә чагылыш табуда.

Фәнни хезмәтнең *теоретик әһәмияте* шунда, ул Мөсәгыйт Хәбибуллинның ижади мирасын тирәнтен өйрәнү һәм XX гасырның икенче яртысындагы татар әдәбиятын системалы күзаллау өчен чыганаclar базасын киңәйтә һәм баста.

Фәнни эшебез материалы татар әдәбияты тарихын өйрәнгәндә, татар әдәбияты буенча дәреслекләр, уку-методик әсбаплар, уку программалары төзегәндә, шулай ук югары уку йортларының филология факультеты студентларына, мәктәп-гимназия укучыларына лекция-дәресләр укыганда, студентларның фәнни-тикшеренү эшләрендә дә файдаланыла ала, дип фаразлыйбыз.

Хезмәтебез кереш, тематик яктан аерымланган ике бүлек, йомгак һәм кулланылган әдәбият исемлегеннән гыйбарәт. Кушымталарда проект барышында укытучы һәм укучы эшчәнлегә, проект эшен бәяләү критерийлары тәкъдим ителә.

Хезмәтнең апробациясе. Курс эше материалы нигезендә Яр Чаллы шәһәренең “Ак мәчет” мәдрәсәсендә уздырылган III Халыкара фәнни-гамәли конференциясендә “Мөсәгыйт Хәбибуллинның “Кубрат хан” романында милләтара һәм конфессиональ мөнәсәбәтләр проблемасы” (2018 ел), “XXI гасыр чакыруы: заман таләп иткән компетенцияләр” Бөтенрәсәй фәнни-гамәли конференциясендә “Мөсәгыйт Хәбибуллинның “Кубрат хан” романында күтәрелгән проблемалар” (2018 ел) дип исемләнгән чыгышлар ясалды.